

Niko Luburić

KORIZMENE POPIJEVKE IZ HERCEGOVINE

Sažetak

U ovom članku autor, svećenik Mostarsko-duvanjske biskupije i crkveni glazbenik, predstavlja nekadašnje korizmene običaje u Hercegovini vezane uz korizmene popijevke, potom najstariju korizmenu popijevku koja se po izvornom napjevu pjeva u Hercegovini. Popijevka je općepoznata pod imenom *Gospin plač*. Vrlo je zanimljiva njezina povijest, tj. gdje i kako je nastala. Na temelju pisanih izvora doznaje se da se prvi trag toj pjesmi nalazi u latinsko-kršćanskoj literaturi Engleske iz XI. stoljeća, a pripisuje se sv. Anselmu (1033. – 1109.). Zasiurno su je kasnije obrađivali mnogi pisci u svojim pjesmotvorima. Među njima se spominje i fra Matija Divković (1563. – 1631.), franjevac iz Bosne. Njegov tekst obradio je fra Petar Knežević (1701. – 1768.) rodom iz Knina. Uspješnu obradu napisao je i fra Marijan Jajić (1795. – 1858.) iz Slavenskoga Broda. Navedeni tekstovi pjesme u Hercegovini se ne pjevaju. Pjeva se *Gospin plač* fra Anđela Nuića (1850. – 1916.), franjevca iz Hercegovine. Njegov tekst *Gospina plača* svakako je u vezi sa spomenutim tekstom fra Matije Divkovića i drugih tekstova *Gospina plača*. Ima 668 osmeračkih stihova. Opijeva događaje Isusove muke i smrti na križu prema Evanđelju po Ivanu. To su činili i drugi kršćanski pisci koji su spjevali ovu pjesmu, tj. na temelju evanđelja spjevali su Isusovu muku i smrt na križu. Da to nisu učinili, njihove pjesme zasigurno ne bi bile na popisu pravovjernih pobožnih pjesama. Zato se Ivan u ovom pobožnom pučkom pjesmotvoru izričito spominje. Tekst je pun dramatike, zapravo je drama u obliku pjesme. I tekstovi ostalih korizmenih popijevaka, koje se također pjevaju u Hercegovini, značajni su i vrlo zanimljivi kao i tekst *Gospina plača*. I ti tekstovi pripovijedaju o Isusovoj mucu i smrti na križu, ali i o Marijinoj boli. Istina, puno su kraći. Ima ih mnogo. Vrlo su zanimljiva razmišljanja i nad njima. Zanimljiva je i jezična analiza svih tih korizmenih pjesama, *Gospina plača* i ostalih, koje se pjevaju u Hercegovini. Zanimljiva je na kraju i melodika u kojoj su sve te pjesme ispjevane. Neke od popijevaka autor članka predstavlja u različitim napjevima, tj. onako kako ih puk pjeva u Hercegovini. Uz svaku zapisanu popijevku, prema pravilima zapisivanja, navodi kratke podatke o pjevaču i zapisivaču.

UVOD

Članak pod naslovom »Korizmene popijevke iz Hercegovine« koji želim objaviti u ovom i sljedećem broju časopisa *Svete Cecilije* podijeljen je u dva dijela. U prvom dijelu pokušao sam opisati nekadašnje korizmene običaje uz korizmene popijevke, a u drugom dijelu korizmenne popijevke s izvornim zapisima i ana-

lizom. Riječ je, dakle, o poznatoj korizmenoj popijevci *Gospin plač* te o drugim popijevkama koje, prema kazivanju pjevača navedenih popijevaka, pobožni puk u Hercegovini pjeva u korizmi.

Napjeve u prikazu nisam notirao u visini u kojoj su ih pjevači pjevali, nego po danas posvuda u svijetu prihvaćenoj metodi fin-

skoga etnomuzikologa I. Krohna (1867. – 1960.) sa završetkom napjeva na tonu »g«. Uz napjeve donosim cjelovite tekstove pjesama. To nisam učinio s tekstom pjesme *Gospin plač* jer je već objavljen i u cijelosti je donesen u *Molitveniku fra Anđela Nuića*.¹ Uz svaku popijevku naveo sam kratke podatke o pjevaču i zapisivaču. Dakako, ne donosim ovdje sve korizmene popijevke koje se pjevaju u Hercegovini, nego samo njih nekoliko. Smatram da je ovaj broj sasvim dostatan za melografsku analizu i dobro poznavanje korizmenih popijevaka iz Hercegovine.

Nadam se da će mnogi rado pročitati ove zapisane retke, pogotovo tekstove korizmenih popijevaka koje je pučki pjesnik nekada davno spjevao i ostavio u nasljedstvo budućim generacijama, a možda neke i zapjevati.

1. NEKADAŠNJI KORIZMENI OBIČAJI UZ KORIZMENE POPIJEVKE

Nekada je u kršćanskom životu hercegovačkoga puka i pučanstva uopće korizma bila značajnije razdoblje od ijednoga drugoga u crkvenoj godini. Bilo je to vrijeme duhovne obnove i škola kršćanske izobrazbe. Korizmena pokora bijaše stvarna slika ovozemnoga života, ali s Kristom, a uskrsno veselje slikovit predokus raja. Uskrs je doživljavan kao plod korizme. Zato se od nje ne može odvojiti. A da se pokora lakše izdrži, pretrodile su joj pokladne zabave. I korizmene popijevke koje su se pjevale u korizmi uz korizmene običaje imale su dijelom tu zadaću. Sve je to nekako bilo povezano jedno s drugim. Stoga bih želio u ovom prikazu najprije ukratko opisati nekadašnje hercegovačke korizmene običaje uz korizmene popijevke od poklada do Uskrsa, na temelju pisanih izvora i sjećanja starijih ljudi.²

¹ Vidi: *Molitvenik fra Anđela Nuića*. 1966. Pastoralna biblioteka franjevačke teologije. Sarajevo. Str. 165-185.

² Vidi: Žarko Ilić. 1975. Korizmeni običaji: zbornik *Kršni zavičaj*. Katolički župni ured Drinovci. Br. 8, str. 87.

»Poklade su u stara vremena bile oprostaj s redovitim veseljem i svim ugodnostima u svakodnevnom životu. Zato se htjelo izdobrovoljiti u svemu što po sebi nije zlo. U većini hercegovačkih sela pokladno veselje počinjalo je u nedjelju uoči Čiste srijede (pokladna nedjelja), a završavalo u utorak u pola noći. Glavno bi bilo popodne nedjeljom i utorkom.«³ Zajelo bi se tih dana pripremilo što se bolje moglo, osobito u utorak navečer. Nedjeljom nakon mise i utorkom navečer, uz dobro jelo, bivalo je opće veselje: svirka, pjesma, ples i šala. Gotovo u svim selima plesalo se kolo: trusa, proleta ili protrka, dilber ili paun, a u istočnom dijelu Hercegovine i lindo. Sviralo se različitim domaćim instrumentima: gusle, lijerica, diple, svirala (dvo-grla ili dvojnica) i ćurlik (jednopolisac ili duduk). Bilo je više pjevanja: čobansko, putničko, uzgor, brojalica (brojkavica, broja,), bećarac i ganga. Pjevalo je staro i mlado. Kad bi se vratili utorkom navečer poslije deset sati kući, opet bi jeli i veselili se sve do ponoći.⁴

U zabavni program spadale su i mačkare. Mačkare podsjećaju na Židove koji su uhvatili Isusa. Hodali su po selu i skupljali u naravi što bi im tko dao. Posvuda su igrali, pjevali i svirali. Nisu smjeli ništa sami uzimati. Uvečer bi to sve u jednoj kući zgotovili i zajednički veselo trošili do ponoći.⁵ U nekim selima Hercegovine bio je grijeh mačkariti se, ali su se pojedinci ipak mačkarili.⁶

U korizmi je sve to zašutjelo. Nije bilo momačko-curskih sijela, ženidbe ni svadbe, svirke ni plesa, pjevanja ni šale. Nije bilo ni mladenačkoga zabavljanja kroz to vrijeme.⁷ Cure su skidale među-

³ Žarko Ilić. 1975. Korizmeni običaji: zbornik *Kršni zavičaj*. Katolički župni ured Drinovci. Br. 8, str. 88.

⁴ Usp. Žarko Ilić. 1975. Korizmeni običaji. Zbornik *Kršni zavičaj*. Katolički župni ured Drinovci. Br. 8, str. 89-90.

⁵ Isto, str. 90.

⁶ Prema kazivanju Marka Alilovića pok. Branka iz Studenaca, rođ. 1941. god.

⁷ Usp. Žarko Ilić. 1975. Korizmeni običaji. Zbornik

še s ušiju.⁸ »U obiteljskom i javnom društvenom životu vladala je ozbiljnost i povučenost koja je utjecala i na pojedince.«⁹

Umjesto svega toga jedno od posebno važnih mjesta u kršćanskom korizmenom životu zauzima je *Gospin plač* i druge različite korizmene popijevke.¹⁰ »Bilo je različitih napjeva za 'Gospin plač', već prema tome, da li se pjeva skupno ili pojedinačno. I ti su napjevi opet u različitim dijelovima Hercegovine različiti.«¹¹

Plač se pjevao na putu i u kući, na poslu i u čobanluku (neke bi ga čobanice ispjevale dva-tri puta na dan), pojedinačno i zajednički. Pjevali bi ga i misari nedjeljom, idući na misu i vraćajući se s mise, osobito djevojke. Pjevali su ga nedjeljom u korizmi u nekim župama i za vrijeme mise, osobito u Velikom tjednu te kod obreda Velikoga petka, prigodom ljubljenja svetoga križa. Osobit je doživljaj bilo korizmeno sijelo na kojem bi stari i mladi skupa pjevali *Gospin plač* i druge korizmene popijevke. Trebalo je bar subotom i nedjeljom uvečer zajednički ispjevati, ili bar iskontati (ubrzano pjevati) cijeli *Gospin plač*. Iako je većina puka tada bila nepismena, ipak je *Gospin plač* bio općenito poznat. Bilo je mladih, osobito ženskih koje su ga znale cijelog napamet. A taj hercegovački *Gospin plač* dosta je dug, ima 668 stihova. U njemu je potanko opisana Isusova muka i smrt.¹²

Kršni zavičaj. Katolički župni ured Drinovci. Br. 8, str. 93.

⁸ Prema kazivanju Milice Lauc pok. Jure iz Studenaca, rođ. 1945. god.

⁹ Žarko Ilić. 1975. Korizmeni običaji. Zbornik *Kršni zavičaj*. Katolički župni ured Drinovci. Br. 8, str. 93.

¹⁰ Usp. Žarko Ilić. 1975. Korizmeni običaji. Zbornik *Kršni zavičaj*. Katolički župni ured Drinovci. Br. 8, str. 94.

¹¹ N. N. 1973. Pobožne narodne pjesme. Zbornik *Kršni zavičaj*. Katolički župni ured Drinovci. Br. 6, str. 10.

¹² Usp. Žarko Ilić. 1975. Korizmeni običaji. Zbornik *Kršni zavičaj*. Katolički župni ured Drinovci. Br. 8, str. 94-95. i *Molitvenik fra Anđela Nuića*. 1966. Pastoralna biblioteka franjevačke teologije. Sarajevo. Str. 165-185.

I ostale korizmene popijevke, osim *Gospina plača*, zauzimale su posebno mjesto u kršćanskom korizmenom životu hercegovačkoga puka. Sve su te popijevke i sadržajno i stilski domaćega podrijetla. Većina njih pjevala se kao i *Gospin plač*, a neke su imale i posebne napjeve. Mnogo su kraće od *Gospina plača* i različita su sadržaja.¹³

2. KORIZMENE POPIJEVKE S IZVORNIM ZAPISIMA I ANALIZOM

Prije nego što se, uz nekoliko primjera, upoznamo s izvornim zapisima i analizom korizmenih popijevaka u Hercegovini, želio bih istražiti ili bolje reći opisati otkuda su i kako su nastale te korizmene popijevke te dodati nekoliko osobnih razmišljanja o njihovim tekstovima s jezičnom analizom koliko budem znao i mogao. Zapisao sam i melografski obradio veliki broj tih popijevaka. Ovdje ih donosim samo nekoliko. Nadam se da će jednoga dana sve biti objelodanjene.

a) *Gospin plač*

Najstarija i danas najpoznatija korizmena popijevka koja se pjeva u Hercegovini po izvornom napjevu svakako je *Gospin plač*. Pjevala se još u vrijeme turske okupacije Hercegovine. U to vrijeme bila je jedina autohtona popijevka korizmenoga sadržaja.¹⁴ Od toga vremena pa do najnovijih dana u Hercegovini se kroz korizmu nisu pjevale nikakve vesele pjesme. Umjesto njih pjevao se *Gospin plač*. U početku se pjevao po jednom napjevu, a onda su na taj napjev dodavane male inačice (varijante), a naposljetku je došlo do posve različitih napjeva. I ti su napjevi u različitim dijelovima Hercegovine opet postajali različiti. Na kraju je gotovo svaka župa imala svoj, a neke dva ili više napjeva.¹⁵

¹³ Usp. Žarko Ilić. 1975. Korizmeni običaji. Zbornik *Kršni zavičaj*. Katolički župni ured Drinovci. Br. 8, str. 96.

¹⁴ Usp. O. Tade Leko. 1925. Hercegovački franjevci i crkvena glazba. Časopis *Sveta Cecilija*. Zagreb. God. XIX. Sv. 1, str. 18.

¹⁵ Usp. N. N. 1973. Pobožne narodne pjesme. Zbornik

»Prvi trag ovoj pjesmi nalazimo u latinsko-kršćanskoj literaturi Engleske iz 11. stoljeća pod imenom 'Planctus beatae Virginis', a pripisuje se sv. Anselmu (1033. – 1109.).«¹⁶ Iz uvoda se saznaje kako je sv. Anselmo uz post i molitvu Blaženu Gospu molio kako bi mu objavila bol i muku svojega Božanskoga Sina. Blažena Gospa mu se ukazala i rekla da je Božanski Spasitelj toliko patio i trpio u svojoj mucu te nema toga tko bi to mogao bez plača i boli ispričati. No ona će mu to ipak priopćiti sve redom budući da je u preobraženom stanju, pa stoga i slobodna od svake boli. Sv. Anselmo postavlja pitanja na koja mu Gospa odgovara. Tako je nastao »Planctus beatae Virginis«. Cijeli se »Planctus« dijeli u 16 poglavlja; počinje s molitvom u Getsemanskom vrtu, a završava se time kako položiše Isusa u grob.¹⁷

Dr. Joseph Pohle, profesor u Breslauu, tvrdio je da je taj »Planctus« u svjetskoj književnosti često bio obrađivan. U Bosni je poznat pod imenom »Pláč B. Djevice Marije« koji je sastavio pučki pjesnik fra Matija Divković (1563. – 1631.), bosanski franjevac. Tiskan je bosančicom, a potpun mu naslov glasi: »Pláč blažene divice Marije, koi plač ispisavši mnoge stvari bogoslovne, fra Matija Divković iz Jelašak, iz provincije Bosne Argentine, prikaza svetomu oficiju inkvizicioni aliti iziskovanja, sveto oficije vidivši, da je stvar vele bogoljubna; za to dopusti da se može štampati.«¹⁸ Divkovićev pjesmotvor slijedio je događaje prema »Planctusu«, no nije ostao u upotrebi jer su njegov tekst obradili drugi; prije svih fra Petar Knežević (1701. – 1768.) rodnom iz Knina. Divkovićev »Planctus« u Kneže-

vićevoj obradi tiskan je u Mlecima 1753. godine i do danas je doživio više od 50 izdanja.¹⁹ Uspješnu obradu Divkovićeva »Planctusa« napravio je i fra Marijan Jaić (1795. – 1858.) iz Slavenskoga Broda u svojoj pjesmarici *Vinac bogoljubnih pisama*. Pjesmarica je tiskana u Budimu 1856. godine. Bilo je to deseto po redu izdanje njegova »Planctusa« u 372 stiha. Bolje obrađen tekst imao je *Novi vijenac Bosanske i srijemske biskupije* tiskan u Đakovu 1908. godine u 428 stihova i »Muka Gospodina ili Plač Gospin« što je objavljen u Dubrovniku 1915. godine.²⁰

Ovi navedeni obrađeni tekstovi »Planctusa«, kako smo ga do sada nazivali, u Hercegovini uopće nisu poznati niti se pjevaju. Umjesto tih tekstova pjeva se *Gospin plač* fra Anđela Nuića (1850. – 1916.) franjevca iz Hercegovine. Nuićev tekst svakako ima veze s Divkovićevim i na njemu se temelji.²¹

Iz Nuićeva obrađenoga teksta *Gospina plača* vidi se da je to stara narodna pobožna pjesma koja veliča Kristove patnje podnesene za spasenje ljudskoga roda. Puna je dramatike. Zapravo to je drama u obliku pjesme. Napisana je u obliku dijaloga između Isusa, Marije i Ivana. Upravo u epskoj širini opjeva Isusove zadnje časove »Po Ivanu evanđelisti / Koji Gospi plač navi'sti«. ²² To su riječi iz trećega i četvrtoga stiha *Gospina plača* o kojem govorimo. Iz tih riječi izvlačimo zaključak da se cijeli taj *Gospin plač* zasniva upravo na Ivanovu evanđelju. Usput rečeno, njegovo je evanđelje najteološkije, govori o Logosu koji je bio kod Boga i koji bijaše Bog.²³ I samu muku

Kršni zavičaj. Katolički župni ured Drinovci. Br. 6, str. 10. i Niko Luburić. 1994. *Duhovne popijevke iz Hercegovine*. Zagreb. Str. 33.

¹⁶ Ferdinando Brix. 1916. Plač Gospin. Časopis *Sveta Cecilija*. Zagreb. God. X. Sv. 3, str. 68.

¹⁷ Vidi Ferdinando Brix. 1916. Plač Gospin. Časopis *Sveta Cecilija*. Zagreb. God. X. Sv. 3, str. 68.

¹⁸ Ferdinando Brix. 1916. Plač Gospin. Časopis *Sveta Cecilija*. Zagreb. God. X. Sv. 3, str. 68.

¹⁹ Vidi Petar Bazina. 1994. *Kulturni djelatnici franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u 18. i 19. stoljeću*. Kršćanska sadašnjost. Zagreb. Str. 57.

²⁰ Vidi Ferdinando Brix. 1916. Plač Gospin. Časopis *Sveta Cecilija*. Zagreb. God. X. Sv. 3, str. 69.

²¹ Usp. Ferdinando Brix. 1916. Plač Gospin. Časopis *Sveta Cecilija*. Zagreb. God. X. Sv. 3, str. 69.

²² *Molitvenik fra Anđela Nuića*. 1966. Pastoralna biblioteka franjevačke teologije. Sarajevo. Str. 165.

²³ Usp. početak Ivanova evanđelja.

i smrt Isusovu, koji je Logos, Ivan donosi drugačije od sinoptika. Nije ovdje mjesto za komparaciju između Ivana i sinoptika. Ivana spominjemo samo zato što se izričito govori u *Gospinu plaču* o Ivanu evanđelisti koji Majci Isusovoj naviješta plač jer joj je Sin u mukama i bit će razapet. Majka Marija zove redovnike, oca, majke da s njom sudjeluju u žalosti. Majkama kaže: »Vaše kćerke poružite...«²⁴ Rušiti u Hercegovini znači obući crninu nakon što ti je bližnji umro i tako se vidi izvana da ga žališ. Ljubljani učenik Ivan cvileći dolazi, a Gospa kao da mrtva kleče. Magdalena joj pomaže da se osvijesti. Nakon toga Gospa pita Ivana za svoga Sina. On detaljno pripovijeda kao očevidac kakve je strahote pretrpio. Anđeo ga je krijepio, a potom se sjedinio s Ocem. Ivan kaže: »Kad mu zgledaš, Gospe, lice / Zadrhtat ćeš od tužice.«²⁵ Ponovno će Gospa mrtva kleknuti kad je Ivan poziva da vidi kako ga muče. Vode ga u Anin dvor. Dok su išli prema Aninu dvoru, u koji nisu smjeli pristupiti, vidjeli su kaplje krvi. Optužuju ga kako je govorio da može crkvu (hram) razoriti i za tri je dana sagraditi te da se pravi Sinom Božjim. To je pogrđivanje Boga, tj. hula. Tko može biti Sin Božji? Isus Kajfi priznaje da je Sin Božji. Nakon toga Kajfa kida svoje haljine, ne trebaju mu više svjedoci. Odvode ga Pilatu, pljuju ga i kod Pilata ga optužuju da je kriv i da se pravi Sinom Božjim: »Jer puk mami naglim činom / Čineći se Božjim Sinom.«²⁶ Pilat je uvjeren u Isusovu pravednost i ne htjede ga osuditi. Iako nisu u dobrim odnosima, on Isusa šalje Irudu (Herodu). Irud traži čudo: od vode vino... Nakon što ga je pogrđio i izrugao šalje Isusa Pilatu. Pilat je mislio da će bičevima po Isusu smiriti svjetinu. To nije pomoglo. Vežu ga

za stup. »Šest hiljada biča biše...«²⁷ Majka Marija pred dvorom Pilatovim uzdiše i čuje udarce biča. Oblače ga u skerlet (skrlet), udaraju i traže da pogodi tko ga je udario. Već je i trnova kruna spremna. Stavljaju je na njegovu glavu. Pilat se nadao da ne će tražiti osudu kad je okrunjen. Oni i dalje traže jer se pravi Sinom Božjim. Pilat Isusa pita zna li da ga može pustiti. Isus mu odgovara da on to ne bi mogao da mu nije dano odozgor. Prijete Pilatu Cezarom. Pilat im govori da je Isus nevin i ne želi uzeti na sebe krv njegovu. Zato oni primaju na sebe njegovu krv. Još traže da ne piše kralj židovski, nego da je rekao da je on kralj židovski. Daju mu teški križ. Mnoge žene tu bijahu i plačne pođu za njim. On im govori da ne plaču za njim, nego da oplakuju sinove svoje koji su ga dali u smrt. Snaći će ih velike nevolje. Ucviljena Majka moli svoga Sina da zastane u ovom času rastanka. Isus pada k zemlji, pušta križ i govori joj da trpi kako bi otkupio svijet. Tek tada mu daju Šimuna da mu pomogne nositi križ. Majku odvajaju od njega i dovode ga na Kalvariju. Propinju ga, Majka moli da i nju primi na križ. Dok nju sluša, muka mu je još veća. Majku tješi i preporučuje ju Ivanu. Ivanu napominje da ne da Gospi križ gledati kad bude izdisao. U tom času Magdalena grli križ i kaje se za grijeh mladosti. Isus traži piti. Kad okusi, ne htje piti. Moli se Ocu da im da milost da se kaju i umire. Majka u tuzi, nebo u tami, zemlja se trese od ure šeste do devete, grobovi se otvaraju. Sve obuzima strah, govore da je on bio Sin Božji. Stotnik je uvjeren da je pogubljen pravednik. Longin, premda nije vidio, probode Isusa, poteče krv i voda. Njemu ozdravlja oko. Kaje se i slijedi Isusa.²⁸ Diješe Isusovu odjeću. Majka pada i po zemlji cjeliva njegovu krv. Josip i Nikodem skroviti Isusovi učenici mole Pilata da im dopusti

²⁴ *Molitvenik fra Anđela Nuića*. 1966. Pastoralna biblioteka franjevačke teologije. Sarajevo. Str. 165.

²⁵ Isto, str. 168.

²⁶ Isto, str. 171.

²⁷ Isto, str. 173.

²⁸ Ovo nema u Ivanovu evanđelju, možda je iz nekoga apokrifa.

pokopati tijelo Isusovo. Kad ga skinuše s križa, daju ga njegovoj Majci, koja u svojoj boli govori svomu Sinu kako ga je puk umorio, puk kojega je zajedno s Ocem stvorio, izveo iz Egipta i manom hranio. Isusovo tijelo pomažu mirisom. Na kraju poziva se puk da zajedno s Gospom cvili i moli oprostjenje za svoje grijehе.

Gospin plač ispjevan je u osmercu. Autor se strogo drži te strukture. Zbog osmerca rabi kraći oblik glagola, na primjer: »cvileć«, »tražit«, »šuteć«, »rugat«. ²⁹ Jedino se u trećem stihu nalazi deveterac: »Po Ivanu evanđelisti«. ³⁰ Zato taj stih puk u Hercegovini ponegdje pjeva: »Po Ivanu 'anđelisti'« radi osmerca, radi lakšeg izgovora. I sam sam ga tako nekad pjevao.

U pjesmi prevladava ijekavica, premda se u Hercegovini i danas govori ikavica. Uz ijekavske oblike (»nevjeste«, »djevojke«, »pjesme«, »pjevajte«, »pravovjerni«, »smjernim...») ³¹ ima i pokoji ikavski oblik: »Kad Židovi razumiše...« ³² umjesto razumješe. Naći ćemo »umrijet«, što je radi duljine stiha, samo ne znam zašto nije stavio apostrof (izostavnik) ³³ kad ga je svagdje stavljao. A možda je to, jednostavno, pogrješka u prepisivanju. U tekstu nalazimo riječ »anđel«. ³⁴ Dakle, ne prelazi »k« u »o« na kraju riječi, odnosno sloga, ne događa se vokalizacija.

Ima dosta zastarjelica (arhaizama): »vas« = sav, ³⁵ »ter« = te, ³⁶ »kami« = kamen, ³⁷ »nahodim« = nalazim, ³⁸ »ino« = drugo, ³⁹

»jošte« = još, ⁴⁰ »otpravi« = uputi, pošalje, ⁴¹ »potekoše« = pođoše, ⁴² »prem« = premda. ⁴³ Čest je imperfekt, koji izriče radnju u prošlosti koja dugo traje i rabi se u pripovijedanju: »udarahu«, »govorahu« ⁴⁴ ili »hotijaše«. ⁴⁵ Ima i aorista, koji izriče radnju koja se tek završila i kratko je trajala: »bijaše«, »rekoše«. ⁴⁶

Uza svu dramatiku, i nabrojene jezične osobitosti (zastarjelice, imperfekti i aoristi) daju stilsko obilježje tomu tekstu. Tekst je možda konačno oblikovan u 19. stoljeću kad su štokavsko narječje i ijekavski izgovor prihvaćeni kao osnovica hrvatskoga književnoga jezika.

Kada je riječ o napjevima, o melodijama u kojima je ispjevan *Gospin plač* u Hercegovini, mora se reći da su te melodije maloga opsega, maloga ambitusa. Neke od tih melodija kreću se u opsegu velike sekunde, čak i male sekunde. Takvim je melodijama teško odrediti tonalitet. Rijetko možemo vidjeti pentakord, tj. rijetko možemo vidjeti petu notu u tim melodijama, u njihovim ljestvicama. To dokazuje da su te melodije nastale mnogo kasnije od melodija s manjim opsegom. Te su melodije nastale vjerojatno pod utjecajem juga, Dalmacije, one su se, kažemo, modernizirale. Postavlja se pitanje zašto su te melodije u Hercegovini manjega opsega, manjega ambitusa. Prvo, kao po nekom pravilu mora se priznati, kad pjeva, narod se ne voli mučiti, ne voli kompliciranu melodiku (velike skokove u melodici), voli zapravo što jednostavniju. Npr. narod je u izvedbi većine ovih popijevaka osjetio da se s tri note može sve reći. Svojim uhom i glasom osjetio je da su dovoljne te tri note, pogotovo kada je riječ o dugačkom tek-

²⁹ Vidi, *Molitvenik fra Anđela Nuića*. 1966. Pastoralna biblioteka franjevačke teologije. Sarajevo. Str. 172.

³⁰ Isto, str. 165.

³¹ Isto, str. 166.

³² Isto, str. 171.

³³ Isto, str. 167.

³⁴ Isto

³⁵ Isto

³⁶ Isto, str. 168.

³⁷ Isto, str. 170.

³⁸ Isto, str. 174.

³⁹ Isto, str. 172.

⁴⁰ Isto

⁴¹ Isto

⁴² Isto

⁴³ Isto, str. 180.

⁴⁴ Isto, str. 173.

⁴⁵ Isto, str. 175.

⁴⁶ Isto, str. 176.

stu (kao ovdje od 668 stihova), koji je trebalo do kraja ispjevati. Negdje je bio običaj, kako smo naveli, dva-tri puta na dan u korizmi ispjevati cijeli tekst. To nije bilo lako. Drugo, možda je na tu melodiku utjecalo političko i društveno okruženje u kojem je hercegovački čovjek živio prije stotinu, dvjesto, tristo ili više godina kada su stvarane te melodije. Možda ih narod nije ni smio glasno pjevati, a pogotovo praviti neke umjetničke kolorature, bravure ili virtuozytete kod pjevanja, neko bogatstvo s melodijskim ukrasima. Zato su te melodije škrte i štute, jer mu »gospodari« nisu dopuštali da se raspjeva i da pri tome stvara bogatiju melodiju. A opet, možda je na tu šturu melodiju utjecao geografski položaj Hercegovine. Ako su ljudi, kada su nastajale te melodije, živjeli gore negdje na vrhu brda (a zna se zašto su gore živjeli), što je mogao gore čuti? Ptice, kreštanje velikih grabljivica koje nisko lete? Ako je to razlog, onda nije čudo da je stvarao melodije koje će

se kretati, da ne kažem, u melodijskom hodu kao što je govor. Ova usporedba, ipak, ima smisla jer se ni govor ne govori na jednom tonu. I govor ima svoje tonске razlike. Još nešto, narodni pjevač nije ovaj *Gospin plač*, ovu Muku Isusovu pjevao veselom melodijom, nego ju je duboko proživljavao pjevajući. Toliko ju je proživljavao da je kod nekih riječi upravo zavapio. Na riječ »gorka« (»Muka gor-ka Gospodina«)⁴⁷ stavljao je najvišu notu, kao da je zavapio. Ne znajući, dao je dramatiku tekstu. Nije znao što je stvarao, ali je stvarao ono što je doživljavao. Tekst je narodu, dakle, diktirao melodiju. Zato je njegova pjesma izabrala vrlo šturi, vrlo asketski glazbeni izraz. Zato ove melodije imaju i veću vrijednost za razliku od drugih koje su melodijski bogatije.

(nastavlja se)

⁴⁷ Isto, str. 165.

Notni prilog

1. Gospin plač

Pjevač:	Zapis:
Ime i prezime: Marko Luburić	Datum: 20. prosinca 2000.
Starost: 76 godina	Mjesto: Studenci
Zvanje: poljoprivrednik	Pokrajina: Hercegovina
Rodom iz: Studenci	Zapisao: Niko Luburić, svećenik
Ostali podaci: poznat u mjestu kao	Mostarske biskupije
dobar pučki pjevač	Tiskano: ne

$\text{♩} = 120$

Mu - ka gor - ka Go - spo - di - na,

I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.

2. Gospin plač

Pjevač: Ime i prezime: **Vida Paponja**
Starost: **81 godina**
Zvanje: **domaćica**
Rodom iz: **Zviriči, župa Humac**
Ostali podaci: **djevojačko**
prezime Jurković

Zapis: Datum: **29. travnja 1993.**
Mjesto: **Zviriči, župa Humac**
Pokrajina: **Hercegovina**
Zapisao: **Niko Luburić, svećenik**
Mostarske biskupije
Tiskano: **ne**

♩ = 112

Mu - ka gor - ka Go - spo - di - na,
I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.

3. Gospin plač

Pjevač: Ime i prezime: **Stana Tomić**
Starost: **81 godina**
Zvanje: **domaćica**
Rodom iz: **Donja Grabovica,**
župa Drežnica
Ostali podaci: **djevojačko**
prezime Ravlić

Zapis: Datum: **14. veljače 1995.**
Mjesto: **Ominje, Ćopi,**
župa Drežnica
Pokrajina: **Hercegovina**
Zapisao: **Niko Luburić, svećenik**
Mostarske biskupije
Tiskano: **ne**

♩ = 90

Mu-ka gor-ka Go - spo - di - na,
I - su - kr - sta Bo-žjeg Si - na.

4. Gospin plač

Pjevač: Ime i prezime: **Stana Skaramuca**
Starost: **74 godine**
Zvanje: **domaćica**
Rodom iz: **Ravno**
Ostali podaci: **djevojačko prezime**
Rudinica

Zapis: Datum: **16. srpnja 1996.**
Mjesto: **Ravno**
Pokrajina: **Hercegovina**
Zapisao: **Niko Luburić, svećenik**
Mostarske biskupije
Tiskano: **ne**

♩ = 92

Mu - ka gor - ka Go - spo - di - na,
I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.

5. Gospin plač

Pjevač: **Zapis:**
Ime i prezime: Mara Raič **Datum: 16. srpnja 1996.**
Starost: 76 godina **Mjesto: Hutovo**
Zvanje: domaćica **Pokrajina: Hercegovina**
Rodom iz: Donje Selo, župa Hutovo **Zapisao: Niko Luburić, svećenik**
Ostali podaci: neudata **Mostarske biskupije**
Tiskano: ne

$\text{♩} = 112$

Mu - ka gor - ka Go - spo - di - na,
 I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.

6. Gospin plač

Pjevač: **Zapis:**
Ime i prezime: Mato Puljić **Datum: 2. listopada 1998.**
Starost: 48 godina **Mjesto: Stolac**
Zvanje: svećenik **Pokrajina: Hercegovina**
Rodom iz: Brštanik, **Zapisao: Niko Luburić, svećenik**
župa Stjepan Krst **Mostarske biskupije**
Ostali podaci: župnik u Stolcu **Tiskano: ne**

$\text{♩} = 104$

Mu - ka gor - ka Go - spo - di - na,
 I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.

7. Gospin plač

Pjevač: **Zapis:**
Ime i prezime: Ruža Raguž **Datum: 2. listopada 1998.**
Starost: 78 godina **Mjesto: Kruševo, župa Stolac**
Zvanje: domaćica **Pokrajina: Hercegovina**
Rodom iz: Kruševo, župa Stolac **Zapisao: Niko Luburić, svećenik**
Ostali podaci: neudata **Mostarske biskupije**
Tiskano: ne

$\text{♩} = 104$

Mu - ka gor - ka Go - spo - di - na,
 I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.

8. Gospin plač

Pjevač: *Zapis:*
Ime i prezime: **Božica Raguž** Datum: **22. studenoga 1994.**
Starost: **70 godina** Mjesto: **Bačnik, župa Stolac**
Zvanje: **domaćica** Pokrajina: **Hercegovina**
Rodom iz: **Kiševo, župa Gradac** Zapisao: **Niko Luburić, svećenik**
Ostali podaci: **djevojačko prezime** **Mostarske biskupije**
Mišković Tiskano: **ne**

$\text{♩} = 112$

Mu-ka gor - ka Go - spo - di - na,

I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.

9. Gospin plač

Pjevač: *Zapis:*
Ime i prezime: **Anica Bogdanović** Datum: **15. veljače 1995.**
Starost: **58 godina** Mjesto: **Donji Zeleniko-
vac, župa Hutovo**
Zvanje: **domaćica** Pokrajina: **Hercegovina**
Rodom iz: **Donji Zeleniko-
vac, župa Hutovo** Zapisao: **Niko Luburić, svećenik**
Ostali podaci: **djevojačko** **Mostarske biskupije**
prezime Gustin Tiskano: **ne**

$\text{♩} = 80$

Mu-ka gor - ka Go-spo - di - na,

I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.

10. Gospin plač

Pjevač: *Zapis:*
Ime i prezime: **Stoja Batina** Datum: **16. veljače 1995.**
Starost: **67 godina** Mjesto: **Trebinja**
Zvanje: **domaćica** Pokrajina: **Hercegovina**
Rodom iz: **Trebinja** Zapisao: **Niko Luburić, svećenik**
Ostali podaci: **djevojačko prezime** **Mostarske biskupije**
Šjaković Tiskano: **ne**

$\text{♩} = 112$

Mu-ka gor - ka Go - spo - di - na,

I - su - kr - sta Bo - žjeg Si - na.